

УДК 159.922.73 –053.4 (045)

**ВИВЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTI КОМПОНЕНТІВ ПСИХІЧНОЇ
САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДОВІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У
СПЕЦИФІЧНО ДИТЯЧИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ**

**О. Байср, Комунальний заклад
“Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти”
Запорізької обласної ради**

Статтю присвячено проблемі діагностики наявних рівнів сформованості компонентів психічної саморегуляції довольної активності дошкільників у процесі ігрової, трудової діяльності, конструювання і спілкування у взаємодії з однолітками і дорослими в умовах освітнього простору дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: психічна саморегуляція, довольна активність, освітній простір, взаємодія.

Постановка проблеми. Аналіз чинних програм розвитку, навчання та виховання дітей в галузі дошкільної освіти в Україні, Базового компоненту дошкільної освіти у новій редакції [1, с. 4-23] засвідчує, що в їх змісті передбачено завдання, що відповідають основній лінії розвитку особистості – становленню довольності. Проте аналіз результатів навчання і виховання дітей в сучасних дошкільних навчальних (далі ДНЗ) закладах свідчить, що питанням формування довольності й розвитку саморегуляції не приділяється достатньої уваги. Ініціація розвитку довольності дитини йде ззовні, коли мета і завдання різної діяльності задаються дорослими, а дитина повинна прийняти їх і виконувати (Л. О. Кожаріна, О. Л. Кононко, С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір, Т. О. Піроженко та ін.). Основним критерієм сформованості довольності за таких умов є підпорядкування поведінки дитини нормам і правилам, що декларуються ззовні, проте для формування істинної довольності поведінки в дошкільному віці необхідно розвивати такі її якості, як от: ініціативність, активність особистості, що ініціюється самою дитиною як суб'єктом діяльності. У сучасних дослідженнях не представлено що саме в освітньому просторі ДНЗ впливає на формування компонентів психічної саморегуляції дошкільника, і який є наявний рівень їх сформованості у дітей від 4 до 6-7 років.

Мета статті: висвітлити результати емпіричного дослідження щодо наявних рівнів сформованості компонентів психічної саморегуляції довільної активності дошкільників у процесі ігрової, трудової діяльності, конструювання і спілкування у взаємодії з однолітками і дорослими.

Виклад основного матеріалу. Психічна регуляція довільної активності в українській та зарубіжній психології є активним напрямом досліджень, які розглядалися в руслі вивчення вольової сфери людини. Вивченням різних питань у галузі регуляції довільної активності переймалися такі відомі вчені, як от: К. О. Абульханова-Славська, М. Й. Боришевський, Л. С. Виготський, В. А. Іваніков, Є. П. Ільїн, О. О. Конопкін, Г. С. Костюк, В. К. Котирло, С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір, Д. О. Леонтєв, О. К. Осницький, С. Л. Рубінштейн, О. О. Смірнова, Л. І. Уманець, С. В. Чернобровкіна, Н. О. Циркун, М. Г. Ярошевський та ін.

Дотеперішні психологічні дослідження довільної регуляції не вичерпують проблематики саморегуляції. Функціонально-структурний аспект психічної саморегуляції довільної активності уможливорює розв'язання ряду нових проблем становлення довільності і суб'єктності індивіду. В дошкільному віці розвиток особистості дитини пов'язано з розвитком саморегуляції поведінки, формування її внутрішніх психологічних механізмів.

У проведеному дослідженні ми розглядали саморегуляцію на тлі сучасних підходів до розвитку довільної активності дошкільників спираючись на те, що: по-перше – існує нецілеспрямована пошукова активність дитини спрямована на посилення взаємодії її як суб'єкта і середовища, що забезпечує створення нових, не представлених в її досвіді умов – внутрішніх і зовнішніх перешкод діяльності із наступним їх подоланням. Відбувається випереджаючий розвиток довільної і доцільної поведінки, яка в той же час, з погляду дорослого, може сприйматись як недоцільна і не довільна; по-друге – визнаючи існування довільної поведінки дітей у неорганізованій зовні ситуації, ми досліджували їх довільність в

ситуації, яка організована ззовні, бо саме останній феномен достатньо вивчений теоретично і забезпечений методами, що забезпечили коректність та валідність дослідження.

В основу дослідження покладено структуру акту психічної саморегуляції за О. О. Конопкіним [3, с. 5-12], що складається з таких компонентів, як от: прийнята суб'єктом мета діяльності; суб'єктивна модель значущих умов; програма виконавських дій; система суб'єктивних критеріїв досягнення мети (критерії успішності); контроль і оцінка реальних результатів; рішення про корекцію системи саморегулювання.

Для реалізації мети дослідження було поставлено такі завдання: виявити ставлення батьків і педагогів щодо досліджуваної проблеми; обстежити рівень розвитку структури психічної саморегуляції довольної активності дошкільників в умовах ігрової, трудової діяльності, конструюванні і спілкуванні у взаємодії з однолітками і дорослими (ці види діяльності потребують участі всієї системи довольної активності дитини).

Дослідження проводилось на базі ДНЗ м. Запоріжжя. Було охоплено 157 дітей віком від 4 до 6-7 років, до анкетування і співпраці було залучено 55 батьків і 27 педагогів.

Програма дослідження передбачала використання таких методів: збирання й аналіз експертних оцінок батьків і вихователів за допомогою анкетування; спостереження за спонтанними і створеними навмисно ситуаціями, у яких діти можуть виявити довольну активність у таких видах діяльності як от: гра, праця, спілкування за спеціально розробленими схемами; залучення дітей до ігрової ситуації "Побудуй дім". Використання цієї ситуації дозволяє з'ясувати рівень розвитку довольності дошкільника у продуктивній діяльності – конструюванні.

Одержані результати дали можливість розглянути і проаналізувати рівні сформованості компонентів функціональної структури психічної саморегуляції довольної активності у дітей від 4 до 6-7 років у процесі

ігрової, трудової діяльності, конструювання і спілкування у взаємодії з однолітками і дорослими.

З метою унаочнення чіткої диференціації рівнів сформованості компонентів функціональної структури психічної саморегуляції довольної активності у дошкільників зазначеного віку було виявлено коефіцієнт сформованості компонентів функціональної структури психічної саморегуляції довольної активності в дітей 5-го, 6-го і 7 років життя у процесі ігрової, трудової діяльності, конструювання і спілкування у взаємодії з однолітками і дорослими.

Для обрахування вищеозначеного коефіцієнта кожний критерій (компонент) сформованості функціональної структури психічної саморегуляції: прийнята суб'єктом мета діяльності, суб'єктивна модель значущих умов, програма виконавських дій, система суб'єктивних критеріїв досягнення мети, контроль і оцінка реального результату, рішення про корекцію системи саморегулювання – оцінювався відповідними кількісними показниками у відсотках.

На основі одержаних даних було виведене середнє арифметичне кожного з критеріїв сформованості функціональної структури психічної саморегуляції довольної активності у дошкільників.

Коефіцієнт сформованості функціональної структури психічної саморегуляції дорівнював таким показникам, як –от: низький рівень $0,6 < K \leq 0,7$; середній рівень $0,7 < K \leq 0,8$; достатній рівень $0,8 < K \leq 0,9$; високий рівень $0,9 < K \leq 1$.

Виведення кількісних показників рівнів сформованості функціональної структури психічної саморегуляції дошкільників від 4 до 6-7 років було обраховано у два етапи: на першому етапі було обраховано коефіцієнт сформованості функціональної структури психічної саморегуляції у процесі ігрової, трудової діяльності, конструювання і спілкування у взаємодії з однолітками і дорослими. Одержані результати наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Коефіцієнт сформованості
функціональної структури психічної саморегуляції дошкільників від 4 до 6-7 у
процесі ігрової, трудової діяльності, конструювання і спілкування у взаємодії з
однолітками і дорослими**

Вид діяльності	Коефіцієнт сформованості		
	Вік дітей	ЕГ	КГ
гра	5 р.ж.	0,403	0,360
	6 р.ж.	0,541	0,508
	7 р.ж.	0,633	0,636
праця	5 р.ж.	0,330	0,316
	6 р.ж.	0,448	0,481
	7 р.ж.	0,595	0,643
спілкування	5 р.ж.	0,405	0,408
	6 р.ж.	0,485	0,486
	7 р.ж.	0,608	0,601
конструювання	5 р.ж.	0,478	0,430
	6 р.ж.	0,580	0,488
	7 р.ж.	0,686	0,656

Найбільший числовий показник коефіцієнта сформованості функціональної структури психічної саморегуляції у дітей 5-го року життя виявився у конструюванні, найменший – у трудовій діяльності в експериментальних і контрольних групах. У дітей 6-го року життя найбільший числовий показник коефіцієнта сформованості функціональної структури психічної саморегуляції в експериментальних групах виявився також у конструюванні, а в контрольних групах – в ігровій діяльності, найменший – у трудовій діяльності в експериментальних і контрольних групах. У дітей 7-го року життя найбільший числовий показник коефіцієнта сформованості функціональної структури психічної саморегуляції в експериментальних групах також виявився у конструюванні, а в контрольних

групах – в ігровій діяльності, найменший – у трудовій діяльності в експериментальних і у спілкуванні в контрольних групах.

Отже, у всіх вікових групах дітей дошкільного віку найбільш високі показники коефіцієнту сформованості функціональної структури психічної саморегуляції виявлено у конструюванні.

На другому етапі було обраховано середній коефіцієнт сформованості функціональної структури психічної саморегуляції у процесі ігрової, трудової діяльності, конструювання і спілкування у взаємодії з однолітками і дорослими. Одержані результати наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Група	Коефіцієнт сформованості		
	5 р.ж.	6 р.ж.	7 р.ж.
ЕГ	0,404	0,513	0,630
КГ	0,378	0,491	0,634

Отже, коефіцієнт сформованості функціональної структури психічної саморегуляції у процесі ігрової, трудової діяльності, конструювання і спілкування у взаємодії з однолітками і дорослими у дітей 5-го року життя. виявився дещо нижчим у порівнянні з відповідним коефіцієнтом у дітей 6-го року життя і значно нижчим у порівнянні з відповідним коефіцієнтом у дітей 7-го року життя, що є зрозумілим, тому що довольна активність дітей з віком розвивається.

На основі одержаних результатів було виведено рівні сформованості компонентів структури психічної саморегуляції у дошкільників. Серед них: високий, достатній, середній, низькій. Опис якісних характеристик рівнів сформованості компонентів структури психічної саморегуляції у діяльності дитини опубліковано у 2007 році [2, с. 7-23].

Кількісні показники рівнів сформованості компонентів структури психічної саморегуляції у грі, праці, конструюванні у дошкільників, які було одержано під час констатувального етапу дослідження, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

**Рівні сформованості компонентів структури психічної саморегуляції
у грі, праці, спілкуванні і конструюванні у дітей 4-6-7 років (у %)**

Рівні сформованості	Групи					
	5 р.ж.		6 р.ж.		7 р.ж.	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	–	–	4	3	8	7
достатній	5	7	18	19	24	22
Середній	34	37	37	38	42	43
Низький	61	56	41	40	26	28

За результатами, поданими в табл. 3, найбільшу кількість дітей 5-го, 6-го років життя було зафіксовано на низькому рівні сформованості компонентів структури психічної саморегуляції. Приблизно однакова кількість дітей мала середній рівень сформованості компонентів структури психічної саморегуляції у всіх вікових групах. Значна розбіжність у показниках виявилася на достатньому рівні і найменші показники виявилися щодо високого рівня сформованості компонентів структури психічної саморегуляції.

Висновки. Основна мета дошкільної освіти полягає у формуванні механізму саморозвитку дошкільника на основі розвитку саморегуляції діяльності дитини у різних видах її довільної активності. Аналіз одержаних результатів дослідження довів необхідність розробки оптимальної системи роботи щодо розвитку саморегуляції дошкільників у взаємодії з однолітками і дорослими в освітньому просторі ДНЗ та сім'ї.

Передусім цей висновок пов'язано з результатами вивчення експертних оцінок батьків дітей віком від 4 до 6-7 років і педагогів дошкільних навчальних закладів, які засвідчують, що дорослі надають питанням довільної саморегуляції, самостійності і самодисципліни дітей великої значущості. Разом з тим, умов для прояву самостійності і здійснення вибору дитиною у діяльності, способу дії, темпу роботи і розвитку саморегуляції у різних специфічно дитячих видах діяльності в сім'ї і дошкільному навчальному закладі ще не достатньо.

Отже, виявляється суперечність між очікуваннями і вимогами педагогів і батьків щодо доцільності поведінки дітей у різних видах діяльності у взаємодії з однолітками і дорослими, з одного боку, і потенційними можливостями і умовами для розвитку саморегуляції дітей в освітньому процесі ДНЗ і в сім'ї.

Результати, одержані впродовж дослідження, свідчать про те, що у дітей від 4 до 7 років в різних видах доцільної активності присутні всі компоненти функціональної структури психічної саморегуляції. Це означає, що вже в дошкільному віці можна здійснити успішне формування у дітей повноцінної структури процесів психічної саморегуляції.

Виявлена закономірність низького відсотку наявності у дітей всіх вікових груп таких компонентів структури психічної саморегуляції як от: суб'єктивна модель значущих умов, контроль і оцінка реального результату, рішення про корекцію системи саморегулювання – підкреслює їх значимість для розвитку всього цілісного регуляторного процесу, тому що тільки структурно-повноцінний регуляторний процес в найбільшій мірі забезпечує успішне досягнення прийнятої суб'єктом мети. Будь-який структурно-функціональний дефект або недостатній розвиток будь-якого компоненту процесу саморегуляції значно обмежує можливості дитини у різних видах діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – №7. – С. 4–23.
2. Конопкин О. А. Психическая саморегуляция произвольной активности человека (структурно–функциональный аспект) / О. А. Конопкин // Вопросы психологии. – 1995. – №1. – С. 5–12.
3. Байер О. М. Розвиток саморегуляції старших дошкільників як умова успішної підготовки до шкільного життя / О. М. Байер // Актуальні проблеми психології: зб. наук. ст. / за заг. ред.: С. Д. Максименка, С. О. Ладивір. – К., 2007. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 4. – С. 17–23.
4. Развитие общения дошкольников со сверстниками / под. ред. А. Г. Ружской. – М. : Педагогика, 1989. – 215 с.
5. Чернобровкина С. В. Саморегуляция поведения у дошкольников и ее формирование в сюжетно–ролевой игре : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогическая и возрастная психология” / Чернобровкина Светлана Владимировна. – М., 2001. – 21 с.

О.Байер

ИЗУЧЕНИЕ СФОРМИРОВАННОСТИ КОМПОНЕНТОВ ПСИХИЧЕСКОЙ САМОРЕГУЛЯЦИИ ПРОИЗВОЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ В СПЕЦИФИЧЕСКИ ДЕТСКИХ ВИДАХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена проблеме диагностики имеющихся уровней сформированности компонентов психической саморегуляции произвольной активности дошкольников в различных видах детской деятельности в условиях образовательного пространства дошкольного учебного заведения.

Ключевые слова: *психическая саморегуляция, произвольная активность, образовательное пространство, взаимодействие.*

О.Байер

A STUDY OF FORMED OF COMPONENTS OF PSYCHICAL SELF-REGULATION OF ARBITRARY ACTIVITY OF UNDER –FIVES IS IN SPECIFICALLY CHILD'S TYPES OF ACTIVITY

The article is devoted to the diagnosis of current levels of formation of the components of psychic self-regulation of any activity of preschool children in a variety of children's activities in the educational space preschool institution.

Keywords: *psychological self-regulation, voluntary activity, educational space, interaction.*

УДК 159.922.73

**СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У
КОНСТРУЮВАННІ**

**І. Біла, Інститут психології
імені Г. С. Костюка
НАПН України**

У статті проаналізовано можливості розвитку творчих тенденцій дошкільників у конструюванні, представлено модель конструкторської творчості дітей та програму активізації творчого конструювання у дошкільному віці.

Ключові слова: *дошкільний вік, дитяча творчість, конструювання, модель та програма розвитку конструкторської творчості дітей.*

Актуальність проблеми. Творчість належить до найбільш складних і водночас соціально значущих психологічних феноменів. Суспільству сьогодні вкрай потрібні люди, які творчо мислять, здатні ефективно діяти, проектувати, винаходити, конструювати нове, розв'язувати творчі задачі.

Одним з головних завдань сучасних галузей психологічної науки є аналіз творчих процесів, пошук можливостей навчання творчим прийомам, здійснення творчого тренінгу. На сьогоднішній день описано більше двадцяти різних методів активної стимуляції творчої діяльності. Серед них особливо популярними є брейнстормінг, синектика, морфологічний аналіз,